

templum humani corporis in Maria Virgine, Salomone dicente: *Sapientia aedificavit sibi domum*.¹

DE TRINITATE CONFESSIO ²

- PL 12, 965 XI. [...] De his tribus personis solam Filii personam pro liberatione humani generis hominem verum sine peccato de sancta et immaculata Maria Virgine credimus assumpsisse, de qua novo ordine, novaque nativitate est genitus, quia intacta virginitas virilem coitum nescivit, et fecunda per Spiritum sanctum carnis materiam ministravit. Qui partus Virginis nec ratione colligitur, nec exemplo monstratur. Quod si ratione colligitur, non est mirabile. Si exemplo monstratur, non est singulare. Nec tamen Spiritus sanctus Pater esse credendus est Filii pro eo, quod Maria eodem Spiritu sancto obumbrata concepit, ne Patres Filii videamur asserere, quod nefas est dici. In quo mirabili conceptu aedificante sibi Sapientia domum, *Verbum caro factum est, et habitavit in nobis*.³ 252
- PL 12, 965 XIII. [...] Item cum unius substantiae credimus esse Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum, non tamen dicimus, ut huius Trinitatis unitatem Maria Virgo genuerit, sed tantummodo Filium, qui solus naturam nostram in unitate suae personae assumpsit. 253
- PL 12, 966 XIV. Per hoc tamen, quod de Maria Virgine natus est, et praedestinatus esse credendus est. Ambae tamen in illo generationes mirabiles, quia, et de Patre ante saecula sine matre genitus, et in fine saeculorum de matre sine patre est generatus. Quod tamen secundum quod est Deus creavit Mariam, secundum quod homo est creatus ex Maria, ipse Pater Mariae matris suae, et Filius. 254

S. ATHANASIUS Alexandrinus (295 † 373)

ORATIO DE INCARNATIONE VERBI (319)

- PG 25, 109 8. [...] Οὐ γὰρ ἀπλῶς ἠθέλησεν ἐν σώματι γενέσθαι, οὐδὲ μόνον ἤθελε φανῆναι· ἐδύνατο γὰρ, εἰ μόνον ἤθελε φανῆναι, καὶ δι' ἐτέρου κρείττονος τὴν θεοφάνειαν αὐτοῦ ποιῆσθαι· ἀλλὰ λαμβάνει τὸ ἡμέτερον, καὶ τοῦτο 255
-
- PG 25, 110 8. [... Si Christus] tantum apparere voluisset, potuisset sane aliud praestantius corpus assumere; verum nostrum corpus accepit, idque non quoquomodo, sed ex inviolata et incorrupta ac viri ex- 255

¹ Prov. IX, 1; CCL IX, 156.

² De paternitate huius op. discrepant viri docti (cf. PLS I, 305-306)

³ Io. I, 14.

● PL 62, 256, 282, 285, 286, 287, ■ 301, 302, 303. PL 20, 49, 301, 302, 303. PL 12, 966.

οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' ἐξ ἀχράντου καὶ ἀμιάντου, ἀνδρὸς ἀπείρου Παρθένου, καθαρὸν καὶ ὄντως ἀμιγὲς τῆς ἀνδρῶν συνουσίας. Αὐτὸς γὰρ δυνατὸς ὢν καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, ἐν τῇ Παρθένῳ κατασκευάζει ἑαυτῷ ναὸν τὸ σῶμα, καὶ ἰδιοποιεῖται τοῦτο ὥσπερ ὄργανον, ἐν αὐτῷ γνωριζόμενος καὶ ἐνοικῶν.

256

35. [...] Τίς γὰρ πώποτε τῶν ἐν ταῖς θείαις Γραφαῖς ἱστορηθέντων δικαίων, καὶ ἁγίων προφητῶν, καὶ πατριαρχῶν, ἐκ παρθένου μόνης ἔσχε τὴν τοῦ σώματος γένεσιν; ἢ τίς γυνὴ χωρὶς ἀνδρὸς αὐτάρκτης γέγονε πρὸς σύστασιν ἀνθρώπων; Οὐκ Ἄβελ μὲν ἐξ Ἀδὰμ γέγονεν, Ἐνὼχ δὲ ἐκ τοῦ Ἰάρεδ, Νῶε ἐκ Λαμέχ, καὶ Ἀβραάμ μὲν ἐκ Θάβρα, Ἰσαάκ δὲ ἐξ Ἀβραάμ, * καὶ Ἰακώβ ἐξ Ἰσαάκ; Οὐχὶ Ἰούδας ἐξ Ἰακώβ, καὶ Μωϋσῆς καὶ Ἀαρὼν *157 ἐξ Ἀμεράμ; οὐ Σαμουὴλ τοῦ Ἐλκανᾶ γέγονεν, οὐ Δαβὶδ τοῦ Ἰεσσαί, οὐ Σολομὼν τοῦ Δαβίδ, οὐκ Ἐζεκίας τοῦ Ἀχάζ, οὐκ Ἰωσίας τοῦ Ἀμώς, οὐχ Ἡσαΐας τοῦ Ἀμώς, οὐχὶ Ἰερεμίας τοῦ Χελκίου, οὐκ Ἰεζεκιὴλ τοῦ Βουζί; Οὐχ ἕκαστος ἔσχε τὸν πατέρα τῆς γενέσεως ἀρχηγόν; Τίς οὖν ὁ ἐκ παρθένου μόνης γεγονώς; "Οτι καὶ λίαν ἐμέλησε τῷ προφῆτῃ περὶ τῆς τούτου σημασίας. Τίνος δὲ τῆς γενέσεως προέδραμεν ἀστὴρ ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὸν γεννηθέντα ἐσήμανε τῇ οἰκουμένῃ; Μωϋσῆς μὲν γὰρ γεννώμενος ἐκρύπτετο ὑπὸ τῶν γονέων· Δαβὶδ δὲ οὐδὲ τοῖς ἐκ γειτόνων ἠκούσθη, ὅπουγε οὐδὲ ὁ μέγας Σαμουὴλ αὐτὸν ἐγίνωσκεν, ἀλλ' ἐπυνθάνετο, εἰ ἔτι ἄλλος ἐστὶν υἱὸς τῷ Ἰεσσαί; Ἀβραάμ δὲ λοιπὸν γεγονώς μέγας ἐγνώσθη τοῖς ἐγγύς. Τῆς

PG
25, 156

sperte Virgine purum vereque nullius viri coniunctione inquinatum accepit. Nam cum ipse potens et rerum omnium sit effector, sibi in Virgine templum, corpus scilicet, extruxit, illudque tanquam instrumentum sibi proprium fecit, in quo se notum faceret et habitaret.

256

35. [...] Quis enim unquam iustorum sanctorumque prophetarum et patriarcharum, qui in divinis Litteris commendantur, ex sola virgine ortus est? Vel quae mulier sine viro hominem generare potuit? An non Abel ex Adam natus est, Enoch ex Iared, Noe ex Lamech, Abraham ex Tharra, Iacob ex Isaac? An non Iudas ex Iacob, Moyses et Aaron ex Amram, Samuel ex Elcana? An non David ex Iesse, Salomon ex David, Ezechias ex * Achaz, Iosias ex *158 Amos, Isaias ex Amos, Ieremias ex Helcia, Ezechiel ex Buzi genitus est? An non singuli sui ortus auctorem patrem habuere? Quis ergo ex sola virgine natus est? Namque huius rei signum magnae curae fuit prophetae. Cuius item partui sidus in coelis praecurrit, et natum mundo indicavit? Nam Moysis ortum parentes celaverunt. David autem ne vicinis quidem notus erat, quippe quem nec magnus Samuel cognosceret, sed seiscitabatur an alius esset filius Iesse? Abraham vero grandis tantum factus proximis agnitus est.

PG
25, 156

δὲ τοῦ Χριστοῦ γενέσεως μάρτυς οὐκ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἀστήρ φαινόμενος ἦν ἐν οὐρανῷ, ὅθεν καὶ κατέβαινεν.

PG
25, 160

37. [...] Τίς οὖν ἐστὶ, περὶ οὗ ταῦτα λέγουσιν αἱ θεῖαι Γραφαί; Ἡ τίς 257
τηλικούτος, ὡς καὶ τοὺς προφῆτας περὶ αὐτοῦ τοσαῦτα προκαταγγέλλειν;
'Αλλὰ γὰρ οὐδεὶς ἄλλος ἐν ταῖς Γραφαῖς εὐρίσκεται πλὴν τοῦ κοινοῦ πάντων
σωτῆρος τοῦ Θεοῦ Λόγου, τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Οὗτος γάρ
ἐστὶν ὁ ἐκ Παρθένου προελθὼν καὶ ἄνθρωπος ἐπὶ γῆς φανείς, καὶ ἀδιήγητον
ἔχων τὴν κατὰ σάρκα γενεάν. Οὐ γάρ ἐστιν ὃς δύναται τὸν κατὰ σάρκα πα-
τέρα τούτου λέγειν, οὐκ ὄντος τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐξ ἀνδρός, ἀλλ' ἐκ παρθέ-
νου μόνης. Ὡς περ οὖν τοῦ Δαβὶδ, καὶ Μωϋσέως, καὶ πάντων τῶν πατριαρχῶν
τοὺς πατέρας τις γενεαλογεῖν δύναται, οὕτως οὐδεὶς δύναται τὴν κατὰ σάρκα
γενεάν τοῦ Σωτῆρος ἐξ ἀνδρός διηγῆσθαι. Οὗτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν ἀστέρα
σημαίνειν τὴν τοῦ σώματος γένεσιν ποιήσας.

DE VIRGINITATE ¹

PG
28, 256

3. [...] Ταπεινοφροσύνη πολλῇ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον ἐλήλυθε, καὶ πλού- 258
σιος ὢν, ἐπτώχευσε δι' ἡμᾶς, ἵν' ἡμεῖς τῇ ἐκείνου πτωχείᾳ πλουτήσωμεν.
Καὶ Θεὸς ὢν γέγονε ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς, καὶ ἐγεννήθη ἐκ τῆς Θεοτόκου Μα-
ρίας, ἵνα ἡλευθερώσῃ ἡμᾶς ἐκ τῆς δυναστείας τοῦ διαβόλου.

At Christi nascentis non homo testis fuit, sed stella quae in coelo unde et ipse descenderat apparuit.

PG
25, 159

37. [...] Quis igitur ille est, de quo haec loquuntur divinae Scri- 257
pturae? Quis tantus ille est, ut et prophetae de illo tanta praenun-
tiaverint? Certe nullus alius in Scripturis reperitur praeter commu-
nem omnium Servatorem Dei Verbum, Dominum nostrum Iesum
Christum. Hic enim ille est, qui ex Virgine prodit, et homo in terris
visus est, et cuius corporea generatio enarrari nequit: siquidem
nemo est, qui eius patrem secundum carnem indicare possit, cum
eius corpus non ex viro sed ex sola sit Virgine. Quemadmodum ergo
Davidis et Moysis omniumque patriarcharum patres numerari pos-
sunt: ita nemo est qui corpoream Salvatoris ex viro generationem
narrare queat. Hic ille est qui sui corporis ortum stella common-
strari voluit.

PG
28, 255

3. [...] In multa humilitate [Christus] in hunc mundum venit: 258
et opulentus cum esset, egenus factus est propter nos, ut nos illius
egestate ditesceremus. Et Deus cum esset, homo factus est propter
nos, et natus est ex Deipara Maria, ut nos liberaret a potentia diaboli.

¹ Nonnulli dubitant de paternitate huius op. Cf. Lau 158; Qua II, 48.

DE DECRETIS NICAENAE SYNODI (350-353)

- 259 14. [...] Τὸν μὲν οὖν καιρὸν τοῦ ῥήτοῦ τούτου εὐρήσει καὶ γνώσεται, PG 25, 440
ὅτι ἀεὶ ὢν ὁ Κύριος, ὕστερον ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων γέγονεν ἄνθρωπος·
καὶ Υἱὸς ὢν τοῦ Θεοῦ, γέγονε καὶ Υἱὸς ἀνθρώπου· τὴν δὲ χρεῖαν νοήσκειν,
ὅτι, τὸν ἡμῶν θάνατον καταργῆσαι θέλων, ἔλαβεν ἑαυτῷ σῶμα ἐκ τῆς Παρ-
θένου Μαρίας, ἵνα τοῦτο προσενέγκας θυσίαν ὑπὲρ πάντων τῷ Πατρὶ, ἀπαλ-
λάξῃ πάντας ἡμᾶς, ὅσοι φόβῳ θανάτου διὰ παντὸς τοῦ ζῆν ἐνοχοὶ ἤμεν δου-
λείας.

ORATIO II CONTRA ARIANOS (356-359)

- 260 43. [...] Οὕτω Μανιχαῖοι καὶ Φρύγες, καὶ οἱ τοῦ Σαμωσατέως μαθηταί, PG 26, 237
τὰ ὀνόματα λέγοντες, οὐδὲν ἡττόν εἰσιν αἰρετικοί· οὕτω καθεξῆς λοιπὸν καὶ
οἱ τὰ Ἀρείου φρονοῦντες, κἂν ἀναγινώσκωσι τὰ γεγραμμένα, καὶ λέγωσι
τὰ ὀνόματα, καὶ αὐτοὶ παίζουσι τοὺς λαμβάνοντας παρ' αὐτῶν, πλεόν τῶν
ἄλλων αἰρέσεων ἀσεδέστεροι τυγχάνοντες, καὶ κατ' ὀλίγον ὑπερκείμενοι
ταύτας, καὶ δικαιοῦντες αὐτάς ἐκ τῆς ἑαυτῶν ἀθυρογλωττίας. Ἐκεῖναι μὲν
γὰρ πλεόν τι τῆς ἀληθείας καταψεύδονται, καὶ ἡ περὶ τὸ σῶμα σφάλμα
ἔχουσι, λέγοντες μὴ ἐκ Μαρίας ἐσχηκέναι σάρκα τὸν Κύριον, ἡ ὅτι ὅλως
οὐ γέγονε θάνατος, οὐδὲ ὅλως ἄνθρωπος γέγονεν, ἀλλὰ μόνον ἐφάνη, καὶ

- 259 14. [...] Dominus, qui semper est, postea in fine saeculorum homo PG 25, 439
est factus, et qui Dei Filius erat, factus etiam est Filius hominis.
Causam quoque percipiet, quia nempe cum ille nostram mortem
vellet destruere, sibi ipsi corpus ex Virgine Maria accepit, ut illud
pro omnibus victimam Patri offerens nos omnes liberaret qui metu
mortis per totam vitam servituti obnoxii eramus.¹

- 260 43. [...] Sic Manichaei, Phryges, et Samosatensis discipuli, quam- PG 26, 238
vis proferunt nomina, nihilominus sunt haeretici. Sic etiam deinde
hi qui cum Ario sentiunt, licet quae scripta sunt recitent, et no-
mina pronuntient, eos tamen, qui ab illis accipiunt baptismum,
decipiunt et eludunt, cum longe maior sit ipsorum impietas quam
caeterorum haeticorum, quos sensim praetergrediuntur, ut etiam
sua prae loquacitate, culpa liberi illi videantur. Enimvero alii hae-
retici quiddam praeter veritatem sunt commenti, ita ut vel eorum
error circa Domini corpus versetur, eumque ex Maria Virgine car-
nem negent habuisse, vel contendunt mortem non subiisse, nec
factum ullo modo esse hominem, sed solum apparuisse, non autem
revera fuisse; * corpus similiter specie, non vere habuisse; denique *239

¹ Hebr. II, 15.

• PG 25, 125, 332, 493, 496.

οὐκ ἦν ἀληθῶς, καὶ ἐδόκει σῶμα ἔχειν, μὴ ἔχων, καὶ ἐδόκει ἄνθρωπος φαί-
νεσθαι, * ὥς ἐν ὀνείρῳ φαντασίας.

*240

PG
26, 296

70. [...] Καὶ ὥσπερ οὐκ ἂν ἡλευθερώθημεν ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας καὶ τῆς
κατάρας, εἰ μὴ φύσει σὰρξ ἦν ἀνθρωπίνη, ἣν ἐνεδύσατο ὁ Λόγος· οὐδὲν γὰρ
κοινὸν ἦν ἡμῖν πρὸς τὸ ἀλλότριον· οὕτως οὐκ ἂν ἐθεοποιήθη ὁ ἄνθρωπος, εἰ
μὴ φύσει ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἀληθινὸς καὶ ἴδιος αὐτοῦ ἦν ὁ Λόγος, ὁ γενό-
μενος σὰρξ. Διὰ τοῦτο γὰρ τοιαύτη γέγονεν ἡ συναφή, ἵνα τῷ κατὰ φύσιν
τῆς θεότητος συνάψῃ τὸν φύσει ἄνθρωπον, καὶ βεβαία γέννηται ἡ σωτηρία
καὶ ἡ θεοποίησις αὐτοῦ. Οὐκοῦν οἱ ἀρνούμενοι ἐκ τοῦ Πατρὸς εἶναι φύσει
καὶ ἴδιον αὐτοῦ τῆς οὐσίας τὸν Υἱὸν ἀρνεῖσθωσαν καὶ ἀληθινὴν σάρκα ἀν-
θρωπίνην αὐτὸν εἰληφέναι ἐκ Μαρίας τῆς ἀειπαρθένου. Οὐδὲν γὰρ πλέον
ἡμῖν κέρδος τοῖς ἀνθρώποις ἦν, εἰ μήτε ἀληθινὸς καὶ φύσει ἦν Υἱὸς τοῦ Θεοῦ
ὁ Λόγος, μήτε ἀληθινὴ σὰρξ ἦν, ἣν προσελάβετο. Ἀλλ' ἔλαθέ γε ἀληθινὴν
σάρκα, καὶ μαίνονται Οὐαλεντίνος· ἦν γὰρ καὶ φύσει καὶ ἀληθινὸς Θεὸς ὁ
Λόγος, καὶ μαίνονται οἱ Ἀρειομανῖται· καὶ ἐν ἐκείνῃ γέγονεν ἡμῶν ἡ ἀρχὴ
τῆς καινῆς κτίσεως, κτισθεὶς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ τὴν ὁδὸν ἡμῖν ἐκεί-
νην ἐγκαινίσας, ὥσπερ εἴρηται.

261

PG
26, 305

74. [...] Καὶ ἕως μὲν ἐν τῷ ὄρει λίθος ἐστίν, οὕτω τεθεμελιώται· ἐπειδὴν
δὲ ἡ χρεὶα ἀπαιτῇ, καὶ μετενεχθῇ, καὶ περιβάλληται τὸ βάθος τῆς γῆς· τότε

262

hominem visum duntaxat fuisse, eo modo quo visa somniantibus
occurrunt.

PG
26, 295

70. [...] Quemadmodum nunquam a peccato et a maledictione
liberati fuisset, nisi caro, quam induit Verbum, natura humana
esset; ita nunquam homo divinus effectus fuisset, nisi is qui caro
factus est, natura esset verum et proprium Patris Verbum. Namque
idcirco huiusmodi copulatio facta est, ut eum, qui natura homo est,
cum illo, qui natura Deus est, coniungeret, hocque pacto stabilis
et firma esset eius salus et, ut ita loquar, deificatio. Qui ergo Fi-
lium natura esse ex Patre aut eius substantiae proprium esse infi-
ciantur, negent quoque eum veram humanam carnem ex Maria
semper virgine accepisse. Nihil enim nobis hominibus profuisset, si
nec Verbum verus et naturalis Dei Filius esset, nec vera esset caro
quam assumpsit. Sed profecto veram accepit carnem, quantumvis
fuerat Valentinus. Erat item et natura et verum Dei Verbum, in-
saniant licet Ariani: atque in ea carne nostrum novae creationis
fuit principium, homo pro nobis creatus, qui et nobis viam illam,
ut dictum est, renovavit.

261

PG
26, 306

74. [...] Quandiu lapis est in monte, nondum positus est in fun-
damentum. Cum vero exigente causa, translatus fuerit, et terrae
profundo coopertus, tunc si vox lapidi daretur, haec utique posset

262

λοιπόν, εἰ λάβοι φωνήν ὁ λίθος, εἴποι ἄν· Νῦν ἐθεμελίωσέ με, ὁ ἐξ ὄρους ὤδε μεταθείς. Οὐκοῦν οὐχ ὁ Κύριος καὶ ὅτε τεθεμελιώται, ἀρχὴν ἔχει τοῦ εἶναι (ἦν γὰρ καὶ πρὸ τούτου Λόγος)· ἀλλ' ὅτε τὸ ἡμέτερον ἐνεδύσατο σῶμα, ὅπερ ἐκ Μαρίας τμηθὲν ἔλαβε, τότε φησὶν· « Ἐθεμελίωσέ με »· ἴσον τῷ εἰπεῖν· Λόγον ὄντα με περιέβαλε γηίνῳ σώματι. Οὕτω γὰρ δι' ἡμᾶς θεμελιοῦται, τὰ ἡμῶν ἀναδεχόμενος, ἵνα ἡμεῖς, ὡς σύσσωμοι συναρμολογούμενοι καὶ συνδεθέντες ἐν αὐτῷ διὰ τῆς ὁμοιώσεως τῆς σαρκός, εἰς ἄνδρα τέλειον καταντήσαντες, ἀθάνατοι καὶ ἄφθαρτοι διαμείνωμεν.

ORATIO III CONTRA ARIANOS (356-359)

- 263 14. [...] Ἄγγελοι μὲν γάρ, ὡς γέγραπται, λειτουργικὰ πνεύματά εἰσιν PG 26, 349
εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενοι, καὶ τὰς παρ' αὐτοῦ διὰ τοῦ Λόγου δωρεὰς διδομένας ἀπαγγέλλοντές εἰσι τοῖς λαμβάνουσι. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἄγγελος, ὁρώμενος, ὁμολογεῖ ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ Δεσπότου, ὡς ἐπὶ Ζαχαρίου ὁ Γαβριήλ, καὶ ἐπὶ τῆς Θεοτόκου Μαρίας ὁ αὐτὸς ὡμολόγησε.
- 264 29. Σκοπὸς τοίνυν οὗτος καὶ χαρακτὴρ τῆς ἁγίας Γραφῆς, ὡς πολλάκις PG 26, 385
εἴπομεν, διπλὴν εἶναι τὴν περὶ τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίαν ἐν αὐτῇ· ὅτι τε αἰεὶ Θεὸς ἦν καὶ Υἱὸς ἐστὶ, Λόγος ὢν καὶ ἀπαύγασμα καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς·

dicere: Qui me huc transtulit, nunc fundavit me. Igitur ipse quoque Dominus, non tunc esse coepit, cum fundatus est (siquidem antea erat Verbum), sed postquam nostrum induit corpus, quod ex Maria desectum accepit, tunc dixit, *Fundavit me*: quod idem est ac si diceret: Me, qui sum Verbum: terreno corpore cooperuit. Sic enim ille, qui nostra suscipit, nostri causa fundatur, ut nos, qui simile habemus corpus, carnis similitudine in illo aptati et colligati, in virum perfectum occurramus,¹ immortalesque et incorrupti maneamus.

- 263 14. [...] Angeli, ut scriptum est,² ministratores sunt spiritus ad PG 26, 350
ministrandum missi, qui dona, quae ab ipso per Verbum dantur, his annuntiant qui ea accipiunt. Hinc ipse apparens angelus, se a Domino missum esse fatetur, uti Gabriel Zachariae et Deiparae Mariae confessus est.
- 264 29. Hic igitur scopus et character est sanctae Scripturae, uti PG 26, 386
saepe diximus, nempe ut duo de Salvatore demonstret, illum scilicet Deum semper fuisse, et Filium esse, quippe cum sit Patris Verbum splendorque et sapientia, ipsumque postea propter nos, carne

¹ Ephes. IV, 13.

² Hebr. I, 14.

καὶ ὅτι ὕστερον, δι' ἡμᾶς σάρκα λαβὼν ἐκ Παρθένου τῆς Θεοτόκου Μαρίας, ἄνθρωπος γέγονε. Καὶ ἔστι μὲν τοῦτον εὑρεῖν διὰ πάσης τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς σημαινόμενον, ὡς αὐτὸς ὁ Κύριος εἶρηκεν· « Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς, ὅτι αὐταὶ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ ».

PG
26, 393

33. [...] Πολλοὶ γοῦν ἅγιοι γεγονάσι καὶ καθαροὶ πάσης ἁμαρτίας· Ἱε- 265
ρεμίας δὲ καὶ ἐκ κοιλίας ἡγιασθη· καὶ Ἰωάννης ἔτι κυοφορούμενος ἐσκήρτη-
σεν ἐν ἀγαλλιάσει ἐπὶ τῇ φωνῇ τῆς Θεοτόκου Μαρίας· καὶ ὁμῶς « Ἐβασίλευ-
σεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας,
ἐπὶ τῷ ὁμοιώματι τῆς παραβάσεως Ἀδάμ »· καὶ οὕτως ἔμενον οὐδὲν ἤττον
οἱ ἄνθρωποι θνητοὶ καὶ φθαρτοὶ, δεκτικοὶ τῶν ἰδίων τῆς φύσεως παθῶν. Νῦν
δὲ τοῦ Λόγου γενομένου ἀνθρώπου, καὶ ἰδιοποιουμένου τὰ τῆς σαρκὸς, οὐ-
κέτι ταῦτα τοῦ σώματος ἅπτεται διὰ τὸν ἐν αὐτῷ γενόμενον Λόγον· ἀλλ'
ὑπ' αὐτοῦ μὲν ἀνήλωται, λοιπὸν δὲ οἱ ἄνθρωποι οὐκέτι κατὰ τὰ ἴδια πάθη
μένουσιν ἁμαρτωλοὶ καὶ νεκροί, ἀλλὰ κατὰ τὴν τοῦ Λόγου δύναμιν ἀναστάν-
τες, ἀθάνατοι καὶ ἀφθαρτοὶ αἰεὶ διαμένουσιν. Ὅθεν καὶ γεννωμένης τῆς σαρ-
κὸς ἐκ τῆς Θεοτόκου Μαρίας, αὐτὸς λέγεται γεγεννηθῆναι, ὁ τοῖς ἄλλοις γέ-
νεσιν εἰς τὸ εἶναι παρέχων· ἵνα τὴν ἡμῶν εἰς ἑαυτὸν μεταθῇ γένεσιν, καὶ

ex Virgine Deipara Maria assumpta, hominem factum esse. Atque hunc quidem scopum per universam divinitus inspiratam Scripturam inculcari deprehendere est, quemadmodum testatur ipse Dominus his verbis: *Scrutamini Scripturas, quia illae sunt quae testimonium perhibent de me.*¹

PG
26, 394

33. [...] Multi nempe sancti et ab omni peccato puri exstiterē: 265
quinetiam Ieremias ab utero sanctus est effectus,² et Ioannes cum in matris utero adhuc gestaretur, ad Deiparae Mariae vocem laetitia exsultavit.³ Verumtamen *Regnavit mors ab Adam usque ad Moysen, etiam in eos, qui non peccaverunt, in similitudinem praevagationis Adae,*⁴ atque ita homines nihilominus mortales et corrupti propriisque naturae affectionibus subiecti permansere. Iam vero postquam Verbum homo factus est, et quae carnis sunt, propria sibi esse voluit, haec non amplius corpus attingunt, ob Verbum quod in ipso factum est, sed consumpta ab illo sunt, nec iam homines suas propter affectiones peccatores et mortui manent, sed Verbi virtute reviviscentes, immortales atque incorrupti perpetuo durant. Quocirca cum caro ex Deipara Maria nascitur, ipse tamen natus esse dicitur, quo donante alii nascuntur ut sint, ut scilicet

¹ Io. V, 39.² Ierem. I, 5.³ Lc. I, 44.⁴ Rom. V, 14.

μηκέτι ὡς γῇ μόνη ὄντες εἰς γῆν ἀπέλθωμεν, ἀλλ' ὡς τῷ ἐξ οὐρανοῦ Λόγῳ συναφθέντες, εἰς οὐρανοὺς ἀναχθῶμεν παρ' αὐτοῦ.

EPISTOLA AD MARCELLINUM

- 266 6. [...] « Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο ». Διὰ τοῦτο καὶ τὸ ἐκ Παρθένου, γινώσκων οὐκ ἐσιώπησεν, ἀλλ' εὐθύς ἔμφασιν τινα δίδωσιν ἐν τῷ τεσσαρακοστῷ τετάρτῳ ψαλμῷ, λέγων· « Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλῖνον τὸ οὖς σου, καὶ ἐπιλάβου τοῦ λαοῦ σου καὶ τοῦ οἴκου τοῦ πατρός σου, ὅτι ἐπεθύμησεν ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου ». Τοῦτο γὰρ πάλιν ὁμοίον ἐστὶ τοῦ λεγομένου παρὰ τοῦ Γαβριήλ· « Χαῖρε, κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ ». Καὶ γὰρ εἰρηκῶς αὐτὸν Χριστόν, εὐθύς καὶ τὴν ἀνθρωπίνην γένεσιν ἐκ τῆς Παρθένου ἐδήλωσε, λέγων· « Ἄκουσον, θύγατερ ». Ἰδὲ ὁ μὲν Γαβριήλ ἐξ ὀνόματος καλεῖ Μαρίαν, ξένος ὢν αὐτῆς κατὰ τὴν γένεσιν· ὁ δὲ Δαβὶδ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ τυγχάνουσιν αὐτὴν εἰκότως θυγατέρα προσφωνεῖ ταύτην. PG 27, 16

EPISTOLA I AD SERAPIONEM

- 267 31. [...] Ὅθεν, ἐὰν οἱ ἅγιοι λέγωσι· « Τάδε λέγει Κύριος », οὐκ ἄλλως ἢ ἐν τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ λαλοῦσι· καὶ ἐν τῷ Πνεύματι λαλοῦντες, ἐν Χριστῷ ταῦτα λέγουσιν· ἐὰν δὲ καὶ ὁ Ἄγαθος ἐν ταῖς Πράξεσι λέγῃ· « Τάδε λέγει PG 26, 604

nostrum ipse ortum in se transferat, hincque nos non iam, ut terra sola, in terram revertamur, sed tanquam cum coelesti Verbo coniuncti, in coelos ab ipso perducamur.

- 266 6. [...] *Verbum caro factum est.*¹ Quare cum ex Virgine nascentium sciret, nequaquam id siluit, sed statim huius rei indicium dedit in quadragesimo quarto: *Audi, filia, et vide, et inclina aurem tuam, et obliviscere populum tuum et domum patris tui, quia concupiscet rex decorem tuum, quoniam ipse est Dominus tuus.*² Hoc quippe simile est huic Gabrielis dicto: *Ave, gratia plena, Dominus tecum.*³ Nam ubi eum Christum dixisset, humanam statim generationem ex Virgine factam declaravit his verbis: *Audi, filia.* Et Gabriel quidem ex nomine Mariam appellat, quod genere ab illa alienus esset: at David ipsam ex suo semine oriundam, filiam merito vocat. PG 27, 15
- 267 31. [...] Unde cum sancti dicunt, *Haec dicit Dominus*, non aliter sane quam in Spiritu sancto loquuntur; et in Spiritu loquentes, in Christo haec eadem loquuntur. Quod si Agabus in Actis dicat, *Haec PG 26, 603*

¹ Io. I, 14.

² Ps. XLIV, 11, 12.

³ Le. I, 28.

τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον »· οὐκ ἄλλως ἢ τοῦ Λόγου γενομένου πρὸς αὐτόν, τὸ Πνεῦμα ἐχορήγει λαλεῖν ἐν αὐτῷ καὶ διαμαρτύρασθαι τὰ μένοντα τὸν Παῦλον εἰς Ἱερουσαλήμ. Ἀμέλει, τοῦ Πνεύματος πάλιν διαμαρτυρουμένου τῷ Παύλῳ, ὁ αὐτὸς Χριστὸς ἐλάλει ἐν αὐτῷ, ὡς * εἶναι τοῦ Λόγου τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος γινομένην διαμαρτυρίαν. Οὕτω καὶ ἐπὶ τὴν ἁγίαν Παρθένον Μαρίαν ἐπιδημοῦντος τοῦ Λόγου, συνεισήρχετο τὸ Πνεῦμα, καὶ Λόγος ἐν τῷ Πνεύματι ἔπλαττε καὶ ἤρμοζεν ἑαυτῷ τὸ σῶμα, συνάψαι θέλων καὶ προσενεγκεῖν δι' ἑαυτοῦ τὴν κτίσιν τῷ Πατρὶ, καὶ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα ἐν αὐτῷ, « εἰρηνοποιήσας τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς ».

DE SYNODIS (359)

- PG 26, 736 IV. « Εἰ τις τὸν ἀγέννητον, ἢ μέρος αὐτοῦ ἐκ Μαρίας λέγειν γεγενῆσθαι τολμᾷ, ἀνάθεμα ἔστω ». 268
- *737 V. « Εἰ τις κατὰ πρόγνωσιν πρὸ Μαρίας λέγει τὸν * Υἱὸν εἶναι, καὶ μὴ πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς γεγεννημένον πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ δι' αὐτοῦ γεγενῆσθαι τὰ πάντα, ἀνάθεμα ἔστω ».
- IX. « Εἰ τις ἄνθρωπον μόνον λέγει τὸν ἐκ Μαρίας Υἱόν, ἀνάθεμα ἔστω ».
- X. « Εἰ τις Θεὸν καὶ ἄνθρωπον τὸν ἐκ Μαρίας λέγων, Θεὸν τὸν ἀγέννητον οὕτω νοεῖ, ἀνάθεμα ἔστω ».

*dicit Spiritus sanctus,*¹ non aliter item intelligendus est quam quod, cum ad ipsum factum fuisset Verbum, Spiritus suggerebat quae in eo loqueretur, ut et quae Paulo Ierosolymis ventura erant denuntiaret. Profecto cum Spiritus Paulo iterum protestaretur, ipse Christus in eo loquebatur; ita ut Spiritus testimonium sit quoque Verbi testimonium. Sic etiam cum Verbum in sanctam Virginem Mariam advenit, simul quoque affuit Spiritus, et Verbum in Spiritu sibi ipsi * corpus formavit et aptavit, res creatas per seipsum Patri coniungere et offerre, omniaque in illo reconciliare cupiens, *pacificans sive quae in coelis sive quae in terris sunt.*²

- PG 26, 735 IV. « Si quis ingenum illum, aut partem eius ex Maria natum dicere ausit, anathema esto ». 268
- *738 V. « Si quis secundum praescientiam ante Mariam * Filium esse dicit, et non ante saecula ex Patre genitum apud Deum esse, ac per eum non omnia fuisse facta, anathema sit ».
- IX. « Si quis Filium ex Maria natum, hominem tantum esse dicat, anathema sit ».
- X. « Si quis Deum et hominem ex Maria natum, Deum ingenum ipsum intelligat, anathema sit ».

¹ Act. XXI, 11.

² Coloss. I, 20.

- 269 XXVII. «Καὶ πάλιν συνδιακριβοῦντες τοῦ Χριστιανισμοῦ τὴν ἔννοιαν λέγομεν, ὅτι· Εἴ τις Χριστὸν Θεὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ προαιώνιον ὄντα, καὶ ὑπουργηκότα τῷ Πατρὶ εἰς τὴν τῶν ὅλων δημιουργίαν μὴ λέγοι· ἀλλ' ἐξ οὗ ἐκ Μαρίας ἐγεννήθη, ἐκ τότε καὶ Χριστὸν καὶ Υἱὸν κεκληῖσθαι, καὶ ἀρχὴν εἰληφέναι τοῦ Θεοῦ εἶναι, ἀνάθεμα ἔστω ».
- 270 30. [...] Τοῦτον οἶδαμεν μονογενῆ Θεοῦ Υἱόν, πέμποντος τοῦ Πατρὸς, παραγεγενῆσθαι ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὡς γέγραπται, ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀμαρτίας καὶ τοῦ θανάτου, καὶ γεννηθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου, ἐκ Μαρίας τῆς Παρθένου τὸ κατὰ σάρκα, ὡς γέγραπται.

DE INCARNATIONE ET CONTRA ARIANOS (ca 365)¹

- 271 8. [...] Καὶ κατὰ τοῦτο ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γέγονεν, ἵνα οἱ υἱοὶ τοῦ ἀνθρώπου, τουτέστι τοῦ Ἀδάμ, υἱοὶ τοῦ Θεοῦ γένωνται. Ὁ γὰρ γεννηθεὶς ἀνωθεν ἐκ Πατρὸς Λόγος ἀρρήτως, ἀφράστως, ἀκαταλήπτως, ἀδίδως, ὁ αὐτὸς ἐν χρόνῳ γεννᾶται κάτωθεν ἐκ Παρθένου Θεοτόκου Μαρίας· ἵνα οἱ κάτωθεν πρότερον γεννηθέντες ἀνωθεν γεννηθῶσιν ἐκ δευτέρου, τουτέστιν, ἐκ Θεοῦ. Αὐτὸς οὖν μητέρα ἔχει μόνον ἐπὶ γῆς, καὶ ἡμεῖς Πατέρα μόνον ἔχομεν ἐν οὐρανῷ. Καὶ διὰ τοῦτο ἑαυτὸν Υἱὸν ἀνθρώπου καλεῖ, ἵνα οἱ ἄνθρωποι Θεὸν καλέσωσι Πατέρα ἐν τοῖς οὐρανοῖς· « Πάτερ ἡμῶν, φησὶν, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ».

- 269 XXVII. « Et iterum Christianismi sententiam accurate exponentes dicimus: Si quis negaverit Christum Deum, Filium Dei esse ante saecula, et Patri ad universorum creationem ministrasse; sed ex quo tempore ex Maria genitus est, Christum ac Filium appellatum fuisse, et tunc incepisse Deum esse, anathema sit ».
- 270 30. [...] Hunc scimus Unigenitum Dei Filium mittente Patre ex coelis advenisse, sicut scriptum est, ad destructionem peccati et mortis; et ex Spiritu sancto natum de Maria Virgine secundum carnem, ut scriptum est.
- 271 8. [...] Filius Dei, filius hominis factus est, ut filii hominis, hoc est Adae, filii Dei efficiantur. Quod enim desuper ex Patre Verbum modo ineffabili, inexplicabili, incomprehensibili, et aeternae genitum est, ipsum in tempore inferius generatur ex virgine Deipara Maria, ut qui inferius antea geniti fuerant, desuper secundo gignerentur, id est, ex Deo. Ipse igitur matrem duntaxat habet in terra: et nos Patrem duntaxat habemus in coelo. Quocirca Filium hominis seipsum appellat, ut homines Deum vocarent Patrem in coelis. *Pater noster*, inquit, *qui es in coelis*.²

¹ Nonnulli dubitant de paternitate huius op. (cf. ALTANER, 28). M. Tetz attribuit hunc locum Marcello Ancyrano (cf. RPhTh, 540).

² Matth. VI, 9.

- PG 26, 1025 22. [...] « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος ἐν γαστρὶ λήψεται, καὶ τέξεται υἱόν, καὶ κα- 272
λέσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἑμμανουήλ, ὃ ἐστὶ μεθερμηνεύμενον Μεθ' ἡμῶν
ὁ Θεός », Θεὸς οὖν ἐστὶν ὁ γεννηθεὶς ἐκ Παρθένου, καὶ γενόμενος ἄνθρωπος
ἐκ Μαρίας τῆς Θεοτόκου.

EPISTOLA AD EPICTETUM (ca 370)

- PG 26, 1052 2. [...] « Ἐκ μὲν γὰρ Σιῶν ἐξελεύσεται νόμος Θεοῦ, καὶ Λόγος Κυρίου 273
ἐξ Ἱερουσαλήμ » ταῦτα δέ, πόθεν ἐξῆλθε; Ποῖος ἄδης ἡρεύξατο ὁμοούσιον
εἰπεῖν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα τῇ τοῦ Λόγου θεότητι; ἢ, ὅτι ὁ Λόγος εἰς σάρκα,
*1053 καὶ ὅστέα, καὶ τρίχας, καὶ ὅλον σῶμα μεταβέβληται, * καὶ ἡλλάγη τῆς ἰδίας
φύσεως; Τίς δὲ ἤκουσεν ἐν Ἐκκλησίᾳ, ἢ ὅπως παρὰ Χριστιανῶν, ὅτι θέσει
καὶ οὐ φύσει σῶμα πεφόρηκεν ὁ Κύριος; ἢ τίς τοσοῦτον ἡσέβησεν, ὥστε
εἰπεῖν ἅμα καὶ φρονεῖν, ὅτι ἡ θεότης αὐτῇ ἡ ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ περιετμήθη
καὶ ἀτελής ἐκ τελείου γέγονεν· καὶ ὅτι τὸ ἐν ζύλῳ καθηλούμενον, οὐκ ἦν
τὸ σῶμα, ἀλλ' αὐτὴ ἡ δημιουργὸς οὐσία τῆς σοφίας; Τίς δὲ ἀκούων, ὅτι οὐκ
ἐκ Μαρίας, ἀλλ' ἐκ τῆς ἑαυτοῦ οὐσίας, μετεποίησεν ἑαυτῷ σῶμα παθητὸν
ὁ Λόγος, εἴποι ἂν Χριστιανὸν τὸν λέγοντα ταῦτα; Τίς δὲ τὴν ἀθέμιτον ταύ-
την ἐπενόησεν ἀσέβειαν, ὥστε καὶ εἰς ἐνθύμησιν ἐλθεῖν, καὶ εἰπεῖν, ὅτι ὁ
λέγων ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ Κυριακὸν σῶμα οὐκέτι τριάδα, ἀλλὰ τετράδα ἐν

- PG 26, 1026 22. [...] *Ecce virgo in utero concipiet, et pariet Filium, et vocabunt 272*
*nomen eius Emmanuel, quod explicatum est Nobiscum Deus.*¹ Deus
igitur est qui natus est ex Virgine, et qui factus est homo ex Maria
Deipara.

- PG 26, 1051 2. [...] *De Sion quidem exibit lex Dei, et Verbum Domini de Ie- 273*
*rusalem:*² haec autem unde prodierunt? Quisnam infernus illud
eructavit, corpus ex Maria genitum esse Verbi divinitati consub-
*1054 stantiale? Aut Verbum in carnem, ossa et capillos, et in totum * cor-
pus mutatum fuisse, et a natura descivisse sua? Quis autem in
Ecclesia, aut a Christianis unquam audivit Dominum fictione non
natura gestasse corpus? Aut quis eo processit impietatis, ut diceret
sentiretque, ipsam deitatem Patri consubstantialem, circumcisam,
et imperfectam ex perfecta factam fuisse: et quod cruci affixum
erat, non fuisse corpus, sed ipsam Sapientiae substantiam rerum
opificem? Quis haec audiens, non ex Maria, sed ex sua ipsius sub-
stantia Verbum sibi passibile corpus efformavit, haec loquentem
Christianum dixerit? Quis nefariam illam commentus est impieta-
tem, aut cui hoc in mentem venerit dixeritque: Qui ait ex Maria

¹ Isa. VII, 14.² Isa. II, 3.

● PG 26, 744.

τῇ θεότητι φρονεῖ; ὡς διὰ τοῦτο τοὺς οὕτω διακειμένους τῆς οὐσίας τῆς Τριάδος λέγειν εἶναι τὴν σάρκα, ἣν ἐνεδύσατο ἐκ Μαρίας ὁ Σωτὴρ. Πόθεν δὲ πάλιν ἡρεῦξαντό τινες ἴσῃν ἀσέβειαν τοῖς προσηρημένοις, ὥστε εἰπεῖν μὴ νεώτερον εἶναι τὸ σῶμα τῆς τοῦ Λόγου θεότητος, ἀλλὰ συναῖδιον αὐτῷ διαπαντός γεγενῆσθαι, ἐπειδὴ ἐκ τῆς οὐσίας τῆς σοφίας συνέστη; Πῶς δὲ καὶ ἀμφιβάλλειν ἐτόλμησαν οἱ λεγόμενοι Χριστιανοί, εἰ ὁ ἐκ Μαρίας προελθὼν Κύριος Υἱὸς μὲν τῇ οὐσίᾳ καὶ φύσει τοῦ Θεοῦ ἐστι, τὸ δὲ κατὰ σάρκα ἐκ σπέρματός ἐστι Δαδίδ, σαρκὸς δὲ τῆς ἁγίας Μαρίας; Τίνες δὲ ἄρα οὕτω τολμηροὶ γεγονάσιν, ὥστε εἰπεῖν τὸν Χριστὸν τὸν σαρκὶ παθόντα καὶ ἐσταυρωμένον μὴ εἶναι Κύριον, καὶ Σωτῆρα, καὶ Θεόν, καὶ Υἱὸν τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς Χριστιανοὶ θέλουσι ὀνομάζεσθαι οἱ λέγοντες εἰς ἄνθρωπον ἅγιον ὡς ἐπὶ ἓνα τῶν προφητῶν ἐληλυθέναι τὸν Λόγον, καὶ μὴ αὐτὸν ἄνθρωπον γεγονέναι, λαβόντα ἐκ Μαρίας τὸ σῶμα, ἀλλ' ἕτερον εἶναι τὸν Χριστὸν, καὶ ἕτερον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον, τὸν πρὸ Μαρίας καὶ πρὸ αἰώνων Υἱὸν τοῦ Πατρὸς; Ἡ πῶς εἶναι Χριστιανοὶ δύνανται οἱ λέγοντες ἄλλον εἶναι τὸν Υἱὸν καὶ ἄλλον τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον;

274

5. [...] «Σπέρματος γὰρ Ἀβραάμ ἐπιλαμβάνεται», ὡς εἶπεν ὁ Ἀπόστολος· «ὅθεν ὥφειλε κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι», καὶ λαθεῖν ὅμοιον ἡμῖν

PG
26, 1057

esse Dominicum corpus, is non amplius Trinitatem, sed quaternitatem in deitate sentit? Quasi vero qui ita censent dicant, carnem quam ex Maria Salvator induit, ex substantia esse Trinitatis. Iam vero undenam aequalem supra dictis impietatem nonnulli evomuere, non minoris, aientes, aetatis esse corpus, quam Verbi divinitas, sed omnino coaeternum illi fuisse, quia ex sapientiae substantia constat? Quo pacto viri qui dicuntur Christiani vel ambigere ausi sunt, sitne Dominus qui ex Maria natus est, substantia et natura sua Filius Dei; secundum carnem vero ex semine David et ex carne sanctae Mariae ortus? Quinam vero ea temeritate fuerunt, ut dicerent, Christum qui carne passus et crucifixus est, non esse Dominum et Salvatorem, ac Deum Filiumque Patris? Aut quomodo Christiani volunt nuncupari, qui dicunt in sanctum hominem, perinde atque in unum ex prophetis, venisse Verbum, nec ipsum hominem factum fuisse, ex Maria corpus assumendo, sed alium esse Christum, et alium Dei Verbum quod ante Mariam et ante saecula Filius erat Patris? Aut qua, quaeso, ratione Christiani fuerint, qui dicunt alium esse Filium et alium Dei Verbum?

274

5. [...] *Semen Abrahæ apprehendit*, ut ait Apostolus, *unde debuit per omnia fratribus similari*,¹ et corpus assumere nobis simile. Pro-

PG
26, 1058

¹ Hebr. II, 16-17.

σῶμα. Διὰ τοῦτο γοῦν καὶ ὑπόκειται ἀληθῶς ἡ Μαρία, ἔν' ἐξ αὐτῆς τοῦτο λάβῃ, καὶ ὡς ἴδιον ὑπὲρ ἡμῶν αὐτὸ προσενέγκῃ. Καὶ ταύτην ὁ μὲν Ἑσαΐας προφητεύων, ἐδείκνυε λέγων· « Ἰδοὺ ἡ Παρθένος »· ὁ δὲ Γαβριὴλ ἀποστέλλεται πρὸς αὐτὴν οὐχ ἀπλῶς πρὸς παρθένον, ἄλλὰ « πρὸς παρθένον μεμνηστευμένην ἀνδρί »· ἔν' ἐκ τοῦ μνηστῆρος δείξῃ τὴν Μαρίαν ἀληθῶς ἄνθρωπον οὖσαν. Διὸ καὶ τοῦ τίκτειν μνημονεύει ἡ Γραφή, καὶ φησιν· « Ἐσπαργάνωσε »· καὶ ἐμακαρίζοντο μαστοί, οὓς ἐθήλασε, καὶ προσενέχθη θυσία, ὡς διανοίξαντος τοῦ τεχθέντος τὴν μήτραν· ταῦτα δὲ πάντα, τικτούσης ἦν Παρθένου γνωρίσματα. Καὶ ὁ Γαβριὴλ δὲ ἀσφαλῶς εὐηγγελίζετο αὐτῇ, λέγων οὐχ ἀπλῶς, τὸ γεννώμενον « ἐν σοί », ἵνα μὴ ἔξωθεν ἐπείσαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθῇ· ἀλλ' « ἐκ σοῦ », ἔν' ἐξ αὐτῆς φύσει τὸ γεννώμενον εἶναι πιστευθῇ, φανερώς καὶ τοῦτο τῆς φύσεως δεικνυούσης, ὡς ἀδύνατον παρθένον φέρειν γάλα μὴ τεκοῦσαν, καὶ ἀδύνατον γάλακτι τραφῆναι σῶμα καὶ σπαργανωθῆναι, μὴ πρότερον φύσει τεχθέν.

PG
26, 1061

8. Τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων τὴν ἀπόδειξιν, περιττὸν ἔτι τῶν ἄλλων 275
ἄπτεσθαι, καὶ γυμνάζειν τι περὶ αὐτῶν, τοῦ σώματος, ἐν ᾧ ἦν ὁ Λόγος, μὴ ὄντος ὁμοουσίου τῇ θεότητι, ἀλλ' ἐκ Μαρίας ἀληθῶς τεχθέντος· καὶ

pterea igitur adest vere Maria ut ab ea illud assumat, et tanquam proprium pro nobis illud offerat. Illamque Isaias quidem indicavit dicens: *Ecce virgo*,¹ Gabriel vero ad eam mittitur, nec simpliciter ad virginem, sed *ad virginem desponsatam viro*.² Ut ex sponsi mentione indicaret Mariam vere hominem esse. Partumque memorat Scriptura, et ait: *Pannis eum involvit*.³ ac beata praedicabantur ubera quibus ipse lactatus est,⁴ et quasi partu vulvam adaperiente oblatum est sacrificium:⁵ haec autem omnia parientis Virginis erant indicia. Et Gabriel quidem caute ac prudenter annuntiabat illi dicendo, non simpliciter, quod *in te* nascetur, ne extrinsecus corpus ipsi inductum putaretur; sed, *ex te*,⁶ ut quod gignebatur ortum ex illa duxisse crederetur, liquido hoc ipsum natura demonstrante, nempe, impossibile esse Virginem citra partum lac habere: impossibile item esse lacte nutriri et pannis involvi corpus, quod nondum naturali partu sit editum.

PG
26, 1062

8. His igitur ita commonstratis, supervacaneum est alia attin- 275
gere, aut haec ultra agitare: cum et corpus in quo Verbum erat, non consubstantialia deitati, sed ex Maria vere genitum sit: et cum

¹ Isa. VII, 14.² Lc. I, 27.³ Lc. II, 7.⁴ Lc. XI, 27.⁵ Lc. II, 23.⁶ Lc. I, 35.

αὐτοῦ δὲ τοῦ Λόγου μὴ τραπέντος εἰς ὅστέα καὶ σάρκα, ἀλλ' ἐν σαρκὶ γενομένου. Τὸ γὰρ παρὰ τῷ Ἰωάννῃ λεγόμενον· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ταύτην ἔχει τὴν διάνοιαν, καθὼς καὶ ἐκ τοῦ ὁμοίου * τοῦτο δυνατὸν εὑρεῖν· γέγραπται γὰρ παρὰ τῷ Παύλῳ· «Χριστὸς ὑπὲρ ἡμῶν γέγονε κατάρρα». Καὶ ὥσπερ οὐκ αὐτὸς γέγονε κατάρρα, ἀλλ' ὅτι τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνεδέξατο κατάρραν, εἴρηται κατάρρα γεγονέναι· οὕτω καὶ σὰρξ γέγονεν οὐ τραπείς εἰς σάρκα, ἀλλ' ὅτι σάρκα ζῶσαν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέλαβε, καὶ γέγονεν ἄνθρωπος. Καὶ γὰρ τὸ εἰπεῖν· «Ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο», ἴσον πάλιν ἐστὶν εἰπεῖν· «Ὁ Λόγος ἄνθρωπος γέγονε», κατὰ τὸ εἰρημένον ἐν τῷ Ἰωήλ· «Ἐκχεῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός μου ἐπὶ πᾶσαν σάρκα»· οὐ γὰρ ἕως τῶν ἀλόγων ζῶων ἦν ἡ ἐπαγγελία, ἀλλ' εἰς ἀνθρώπους ἐστίν, ὧν ἕνεκα καὶ ἄνθρωπος γέγονεν ὁ Κύριος. Τούτου δὲ τοῦ ῥήτοῦ ταύτην ἔχοντος τὴν ἔννοιαν, εἰκότως καταγνώσκονται ἑαυτῶν πάντες οἱ νομίσαντες πρὸ τῆς Μαρίας εἶναι τὴν ἐξ αὐτῆς σάρκα, καὶ πρὸ ταύτης τινὰ ἐσχηκέναι ψυχὴν ἀνθρωπίνην τὸν Λόγον, καὶ ἐν αὐτῇ πρὸ τῆς ἐπιδημίας ἀεὶ γεγενῆσθαι. Παύσσονται δὲ καὶ οἱ εἰπόντες μὴ εἶναι δεκτικὴν θανάτου τὴν σάρκα, ἀλλὰ τῆς ἀθάνατου φύσεως εἶναι ταύτην. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέθανε, πῶς ὁ Παῦλος παρεδίδου Κορινθίοις, ὁ καὶ παρέλαθεν· «Ὅτι Χριστὸς

ipsum Verbum in carnem et ossa conversum non fuerit, sed in carne exstiterit. Nam quod a Ioanne dicitur: *Verbum caro factum est*,¹ eadem est significatione, ut ex simili loquendi modo *prehendere licet: apud Paulum quippe scriptum est: *Christus factus est pro nobis maledictum*.² Et sicut non ipse factus est maledictum: sed quia maledictum pro nobis suscepit, idcirco dictum est ipsum factum fuisse maledictum; sic et Verbum caro factum est, non quod in carnem mutatum fuerit, sed quod carnem viventem pro nobis assumpsit, et homo factum sit. Nam dicere, *Verbum caro factum est*, idem est ac dicere, *Verbum homo factum est*, prout in Ioele dicitur: *Effundam de Spiritu meo super omnem carnem*:³ non enim bruta animalia ista promissio spectabat, sed homines duntaxat, quorum gratia Dominus homo factus est. Cum igitur dictum illud ea sit significatione, merito sese coarguent quicumque existimant, ante Mariam fuisse carnem ex ea assumptam, et ante ipsam Mariam, Verbum humanam habuisse animam, in qua ante suum adventum semper exstiterit. Silebunt etiam qui dicunt, carnem non esse mortis capacem, sed immortalis esse naturae. Si enim mortuus non est, quomodo Paulus Corinthiis tradidit quod et accepit? *Quoniam Chri-*

¹ Io. I, 14.

² Galat. III, 13.

³ Ioel. II. 28.

ἀπέθανεν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν κατὰ τὰς Γραφάς»; Πῶς δὲ ὅλως καὶ ἀνέστη, εἰ μὴ καὶ ἀπέθανεν; Ἐρυθριάσουσι δὲ μεγάλως οἱ ὅλως ἐνθυμηθέντες δύνασθαι ἀντὶ τῆς Τριάδος γενέσθαι τετράδα, εἰ λέγοιτο ἐκ Μαρίας εἶναι τὸ σῶμα. Ὁμοούσιον γὰρ ἐὰν εἴπωμεν, φασί, τὸ σῶμα τῷ Λόγῳ, μένει ἡ Τριάς Τριάς, οὐδὲν ξένον εἰς αὐτὴν ἐπιφερομένου τοῦ Λόγου· ἐὰν δὲ ἀνθρώπινον εἴπωμεν τὸ ἐκ Μαρίας σῶμα, ἀνάγκη, ξένου ὄντος κατ' οὐσίαν τοῦ σώματος, καὶ ὄντος ἐν αὐτῷ τοῦ Λόγου, τετράς ἀντὶ Τριάδος γίνεται διὰ τὴν τοῦ σώματος προσθήκην.

PG
26, 1065

10. Ἐκ δὴ τούτου σιωπήσουσι λοιπὸν καὶ οἱ ποτὲ εἰπόντες τὸν ἐκ Μαρίας προελθόντα μὴ εἶναι αὐτὸν τὸν Χριστόν, καὶ Κύριον, καὶ Θεόν. Εἰ γὰρ μὴ Θεὸς ἦν ἐν τῷ σώματι, πῶς εὐθύς προελθὼν ἐκ Μαρίας ἐκλήθη «Ἐμμανουήλ, ὃ ἐστι μεθερμηνεύμενον Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός»;

276

PG
26, 1068

11. Περὶ δὲ τοῦ φαντάζεσθαι τινὰς καὶ λέγειν, ὅτι, ὥσπερ ἐφ' ἑκάστου τῶν προφητῶν ἐγένετο, οὕτω καὶ ἐπὶ ἑνα τινὰ ἄνθρωπον ἐκ Μαρίας ἦλθεν ὁ Λόγος, περιττόν ἐστι γυμνάζειν, φανεράν ἐχούσης τῆς μανίας αὐτῶν τὴν κατάνγνωσιν. Εἰ γὰρ οὕτως ἦλθε, διὰ τί οὗτος ἐκ Παρθένου, καὶ μὴ καὶ αὐτὸς ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός; Οὕτως γὰρ καὶ ἕκαστος τῶν ἁγίων ἐγεννήθη.

277

*stus mortuus est pro peccatis nostris secundum Scripturas.*¹ Aut qui tandem resurrexerit, si mortuus non est? Multum autem erubescant, qui vel semel cogitaverint posse pro Trinitate fieri quaternitatem, si corpus ex Maria esse dicatur. Nam si, aiunt, corpus Verbo con-substantialia dicamus, Trinitas manet Trinitas, nihil in ipsam extraneum inducente Verbo: sin corpus humanum ex Maria genitum dicamus; necesse est ut cum corpus sit extraneum secundum substantiam, et in ipso sit Verbum, quaternitas pro Trinitate, propter corporis accessionem efficiatur.

PG
26, 1066

10. Eadem autem ratione ii quoque iam silebunt qui aliquando dixere eum qui ex Maria prodiit, nec Christum, nec Dominum vel Deum esse. Si enim Deus in corpore non erat, quomodo statim atque ex Maria prodiit, vocatus est *Emmanuel, quod est interpretatum, nobiscum Deus?*²

276

PG
26, 1067

11. Quod vero nonnulli comminiscuntur et dicunt: quemadmodum in singulos prophetas Verbum advenit, ita quoque in quemdam hominem Mariae Filium venisse, inutile est agitare; cum eorum insania manifestam sui confutationem prae se ferat. Si namque Verbum ita advenit, cur hic homo ex Virgine, et non ex viro et muliere ipse quoque prodiit? Sic enim quisque sanctorum genitus

277

¹ 1 Cor. XV, 3.² Matth. I, 23.

Ἡ διὰ τί, οὕτως ἐλθόντος τοῦ Λόγου, οὐχ ὁ ἐκάστου θάνατος λέγεται ὑπὲρ ἡμῶν γεγενῆσθαι, ἀλλ' ὁ τούτου μόνος; Διὰ τί δέ, καθ' ἕκαστον τῶν προφητῶν ἐπιδημοῦντος τοῦ Λόγου, λέγετε ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας, ὡς ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων ἐπιδημήσαντος; Ἡ διὰ τί, ἐλθόντος αὐτοῦ, ὡς ἦλθεν ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ἀγίοις, οἱ μὲν ἄλλοι πάντες, ἀποθανόντες, οὕτω ἀνέστησαν, ὁ δὲ ἐκ Μαρίας μόνος τριήμερος ἀνέστη; Ἡ διὰ τί, ὁμοίως τοῖς ἄλλοις ἐλθόντος τοῦ Λόγου, λέγεται μόνος ὁ ἐκ Μαρίας Ἐμμανουήλ, ὡς σώματος πεπληρωμένου θεότητος, τεχθέντος ἐξ αὐτῆς; Τὸ γὰρ Ἐμμανουήλ ἐρμηνεύεται· « Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός ». Ἡ διὰ τί, εἴπερ οὕτως ἦλθεν, ἐσθίοντος ἐκάστου τῶν ἁγίων, καὶ πίνοντος, καὶ κοιπῶντος, καὶ ἀποθνήσκοντος, οὐ λέγεται ὡς αὐτὸς ἐσθίων, καὶ πίνων, καὶ κοιπῶν, καὶ ἀποθνήσκων, ἀλλ' ἐπὶ μόνου τοῦ ἐκ Μαρίας; Ἀ γὰρ ἔπασχε τοῦτο τὸ σῶμα, ταῦτα ὡς αὐτοῦ πάσχοντος εἴρηται. Καὶ τῶν ἄλλων δὲ πάντων λεγομένων μόνον, ὅτι ἐτέχθησαν καὶ ἐγενήθησαν, ἐπὶ τοῦ ἐκ Μαρίας μόνου εἴρηται· « Καὶ ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο ».

278

12. Ἐξ ὧν δείκνυται, ὅτι πρὸς μὲν τοὺς ἄλλους ἅπαντας γέγονεν ὁ Λόγος, τοῦ προφητεῦειν χάριν· ἐκ δὲ Μαρίας αὐτὸς ὁ Λόγος, σάρκα λαβὼν, προῆλθεν ἄνθρωπος, τῇ μὲν φύσει καὶ τῇ οὐσίᾳ Λόγος ὧν τοῦ Θεοῦ, κατὰ

PG
26, 1068

est. Aut cur, si Verbum ita venerit, cuiusque mors non dicitur pro nobis tolerata, sed illius tantum? Quare item cum ad singulos prophetas Verbum advenerit, dicitur tamen ad solum Mariae Filium semel in consummatione saeculorum advenisse? Aut cur Verbo ita veniente, ut venerat in sanctos illos qui prius exstiterant, alii quidem omnes mortui cum sint, nondum resurrexerunt, solus vero Mariae Filius post triduum resurrexit? Aut quare cum simili modo ad alios Verbum venerit, solus Mariae Filius dicitur Emmanuel, quasi corpus eius deitate repletum et ex illa genitum sit? Nam illud, Emmanuel, significat, *Nobiscum Deus*. Vel quare si ita venerit, quodlibet sanctorum comedente et bibente, laborante et moriente, non dicitur ipsum Verbum comedere et bibere, laborare et mori, sed de solo Mariae Filio ita dicitur? Quaecunque enim corpus istud passum est, haec quasi ipso patiente Verbo dicta sunt. Et cum de aliis omnibus dictum sit duntaxat, quod geniti nati sint, de solo Mariae Filio dictum est: *Et Verbum caro factum est*.¹

278

12. Ex quibus ostenditur ad reliquos quidem sanctos verbum factum esse ut prophetarent; ex Maria autem Verbum carne assumpta hominem prodiisse, qui natura quidem et substantia Ver-

PG
26, 1067

¹ Io. I, 14.

- *1069 δὲ σάρκα ἐκ σπέρματος * Δαβὶδ καὶ τῆς σαρκὸς Μαρίας γενόμενος ἄνθρωπος, ὡς εἶπεν ὁ Παῦλος. Τοῦτον ὁ Πατὴρ ἐδείκνυε, καὶ ἐν Ἰορδάνῃ καὶ ἐν τῷ ὄρει λέγων· « Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός, ἐν ᾧ ἠυδόκησα ».

EPISTOLA AD ADELPHIUM EPISCOPUM (ca 370)

PG
26, 1077

4. [...] Τοῖς Ἀρειανοῖς μὴ δοκῇ, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Οὐ γὰρ ἀδοξίαν ἠνεγκεν ἡ σὰρξ τῷ Λόγῳ· μὴ γένοιτο! ἀλλὰ μᾶλλον αὕτη δεδόξασται παρ' αὐτοῦ. Οὐδέ, ἐπειδὴ δούλου μορφὴν ἀνέλαθεν ὁ ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχων Υἱός, ἡλαττώθη τῆς θεότητος· ἀλλὰ μᾶλλον αὐτὸς ἐλευθερωτῆς πάσης σαρκὸς καὶ πάσης κτίσεως γέγονε. Καὶ εἰ ὁ Θεὸς δὲ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ γεννώμενον ἐκ γυναικὸς, οὐκ αἰσχύνῃ ἡμῖν ἐπάγει τὸ πρᾶγμα, ἀλλὰ μᾶλλον εὐδοξίαν καὶ μεγάλην χάριν. Γέγονε γὰρ ἄνθρωπος, ἵν' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ θεοποιήσῃ· καὶ γέγονεν ἐκ γυναικὸς, καὶ γεγέννηται ἐκ Παρθένου, ἵνα τὴν ἡμῶν πλανηθεῖσαν γέννησιν εἰς ἑαυτὸν μετενέγκῃ, καὶ γενόμεθα λοιπὸν γένος ἁγίου, καὶ κοινωνοὶ θείας φύσεως, ὡς ἔγραψεν ὁ μακάριος Πέτρος· « Καὶ τὸ ἀδύνατον δὲ τοῦ νόμου, ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ Θεὸς τὸν ἑαυτοῦ Υἱὸν πέμψας ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας, καὶ περὶ ἁμαρτίας κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί ».

279

*1070

bum Dei erat, secundum carnem autem ex semine David et ex carne * Mariae homo factus est, ut ait Paulus. Hunc Pater in Iordane et in monte manifestavit dicens: *Hic est Filius meus dilectus in quo mihi complacui*.¹

PG
26, 1078

4. [...] Arianis non placet, quia Dominus Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Neque enim dedecus Verbo caro attulit: absit! sed ipsa potius ab illo gloriam accepit. Nec item, quia formam servi accepit Filius, qui in forma Dei est,² diminutus divinitate est: sed contra, universae carnis rerumque omnium creatarum liberator ipse fuit. Et vero si Deus Filium suum misit ex muliere genitum, nihil sane dedecoris, sed potius gloriam et gratiam magnam nobis res illa comparavit. Siquidem factus homo est, ut nos in seipso deos efficeret: factus est ex muliere, et genitus est ex Virgine, ut errantem nostri ortum transferret in seipsum, atque iam nos genus sanctum et divinae consortes naturae efficeremur, quemadmodum scripsit beatus Petrus: ³ Unde *quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus misso Filio suo in similitudinem carnis peccati, et de peccato damnavit peccatum in carne*.⁴

279

¹ Matth. III, 17.² Philipp. II, 6, 7.³ II Petr. I, 4.⁴ Rom. VIII, 3.

5. Τὴν τοίνυν προσληφθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Λόγου σάρκα, ἐπὶ τῷ πάντας ἀνθρώπους ἐλευθερωῶσαι, καὶ πάντας ἐκ νεκρῶν ἀναστῆσαι, καὶ ἁμαρτίας λυτρώσασθαι, πῶς οἱ ταύτην ἐξουδενοῦντες, ἢ οἱ διὰ ταύτην κατηγοροῦντες τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ὡς ποιήματος ἢ κτίσματος, οὐκ ἀχάριστοι φαίνονται, καὶ παντός εἰσι μίσους ἄξιοι; Μόνον γὰρ οὐχὶ βοῶσι τῷ Θεῷ λέγοντες· Μὴ πέμψῃς σου τὸν Υἱὸν τὸν μονογενῆ ἐν σαρκί· μὴ ποιήσῃς αὐτὸν ἐκ Παρθένου σάρκα λαβεῖν, ἵνα μὴ λυτρώσῃται ἡμᾶς τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἁμαρτίας. Οὐ θέλομεν αὐτὸν ἐν σώματι γενέσθαι, ἵνα μὴ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀναδέξῃται θάνατον· οὐ βουλόμεθα τὸν Λόγον σάρκα γενέσθαι, ἵνα μὴ ἐν ταύτῃ μεσίτης ἡμῶν γένῃται τῆς πρὸς σὲ προσόδου καὶ τὰς ἐν οὐρανοῖς οἰκήσωμεν μονάς.

EPISTOLA AD MAXIMUM PHILOSOPHUM (ca 370)

- 280 3. Ἀμέλει κάκεινο τεθαύμακα, πῶς ὅλως κἂν ἐννοῆσαι τετολμήκασιν, PG 26, 1088
ὅτι φύσεως ἀκολουθία γεγένηται ἄνθρωπος. Εἰ γὰρ οὕτως ἦν, περιττὴ τῆς Μαρίας ἡ μνήμη. Οὐδὲ γὰρ οἶδεν ἡ φύσις παρθένον χωρὶς ἀνδρὸς τίκτουςαν.

FRAGMENTA IN LUCAM

- 281 [...] « Διὸ καὶ τὸ γεννώμενον ἐκ σοῦ ἅγιον, κληθήσεται Υἱὸς Θεοῦ ». Οὐχ PG 27, 1392
ἀπλῶς δὲ τὸ γεννώμενόν φησι πρὸς τὴν Παρθένον ὁ ἄγγελος, ἵνα μὴ ἔξω-
θεν ἐπεισαγόμενον αὐτῇ σῶμα νομισθῇ· ἀλλ' ἐπήγαγεν καὶ τὸ « ἐκ σοῦ », ἵνα

5. An non igitur illi, qui assumptam a Verbo carnem, quo omnes homines liberaret, ex mortuis exsuscitaret, a peccatisque redimeret, vilipendunt, vel eius causa Filium Dei tanquam rem factam creatamve calumniantur, ingrati omnique odio digni videri debent? Tantum enim non ita clamant ad Deum: Ne mittas Filium tuum unigenitum in carnem: noli ipsum carnem ex Virgine accipere, ne nos a morte et peccato liberet. Nolumus hunc nasci in corpore, ne mortem pro nobis suscipiat: nolumus Verbum carnem fieri, ne nostri ad te progressus mediator in ea fiat, coelestesque domos incolamus.

- 280 3. Certe illud etiam per mihi mirum visum est quod vel cogitare PG 26, 1087
ausi sint eum naturae communi ordine hominem factum fuisse. Nam si ita se haberet, supervacanea profecto esset Mariae commem-
oratio. Siquidem virginem absque viri consortio parientem igno-
rat omnino natura.

- 281 [...] *Ideoque quod nascetur ex te sanctum, vocabitur Filius Dei.*¹ PG 27, 1391
Neque solum ait angelus ad Virginem, *quod nascetur*, ne ipsi extrin-
secus inductum corpus putaretur; sed illud etiam addidit, *ex te*, ut

¹ Lc. I, 35.

ἐξ αὐτῆς φύσει τὸ γεννώμενον εἶναι πιστευθῇ. Ἄγιον δὲ κληθῆσόμενον, οὐχ ὡς ἐνοικον ἔξοντα τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκ μετοχῆς ἁγιασθῆσόμενον, ἀλλ' ὡς ὄντα κατὰ φύσιν ἅγιον, τῷ τὸν αὐτὸν Υἱὸν ὑπάρχειν Θεοῦ, καὶ ἓνα εἶναι. «Καὶ ἰδοὺ Ἑλισάβετ ἡ συγγενὴς σου». Συγγενῇ δὲ τῆς παναγίας Παρθένου τὴν Ἑλισάβετ εἶπεν ὁ ἄγγελος, εἴτε ὡς ἐξ ἐνὸς προπάτορος τοῦ Ἰακώβ ὑπαρχούσας, εἴτε διὰ τὸ πρὸ τῆς νομοθεσίας λαθεῖν τὸν Ἀαρών, ἐκ τῆς τοῦ Λευὶ φυλῆς ὄντα, γυναικὰ τὴν Ἑλισάβετ, θυγατέρα οὖσαν τοῦ Ἀμιναδάμ, τὴν ἀδελφὴν Ναασσῶν, ἐκ τῆς τοῦ Ἰούδα φυλῆς ὑπάρχοντος. Καὶ γὰρ ἐνταῦθα συνήφθη ἡ βασιλικὴ τοῦ Ἰούδα φυλὴ, ἐξ ἧς ἦν ἡ παναγία Παρθένος, τῇ ἱερατικῇ τοῦ Λευὶ φυλῇ, ἐξ ἧς ὑπῆρχεν ἡ Ἑλισάβετ. Διὸ καὶ παραδόξως ἡ πάνσοφος τοῦ παναγίου Πνεύματος ὀκονόμησε χάρις καὶ ταύτην τὴν Ζαχαρίου γυναῖκα Ἑλισάβετ προσαγορεύεσθαι, ὥσπερ καὶ τὴν τοῦ Ἀαρών· ὅπως διὰ τοῦ ὀνόματος ἐναργῶς μάθωμεν, ὡς ἐξ ἐκείνης τῆς Ἑλισάβετ ἡ πρὸς τὴν Παρθένον καὶ πρὸς τὴν μητέρα τοῦ προδρόμου Ἑλισάβετ ὑπάρχει συγγένεια.

PG
27, 1392

Εἰποῦσα δὲ ἡ παναγία Παρθένος· «Ἰδοὺ ἡ δούλη Κυρίου, γένοιτό μοι κατὰ τὸ ῥῆμά σου»· τοῦτο ἐδήλωσεν· Πίναξ εἰμί, φησίν, γραφόμενος ὁ βούλεται ὁ γραφεύς. Γραφέτω, ποιείτω ὁ θέλει ὁ τοῦ παντὸς Κύριος. Δεξάμενος

282

quod nascebatur ab ipsa naturaliter proditurum crederetur. Sanctum autem vocandum erat, non quasi in ipso Filius Dei habitaturus esset, atque ex participatione esset sanctificandus; sed quia utpote Filius Dei, vere ac secundum naturam sanctus esset, atque unus. *Et ecce Elisabet cognata tua.*¹ Cognatam autem sanctissimae Virginis Elisabetam dixit angelus, sive quia ex uno eodemque proavo Iacobo ortum ducebant, sive quia ante datam legem Aaron, qui ex tribu Levi erat, Elisabetam uxorem accepit, filiam Aminadab et sororem Naasson,² ex tribu Iuda orti. Siquidem hic regia tribus Iuda; ex qua sanctissima Virgo exorta est, sacerdotali tribui Levi coniuncta est, ex qua Elisabet erat. Quamobrem admirabili prorsus modo sapientissima sanctissimi Spiritus gratia curavit, ut etiam haec Zachariae uxor, perinde atque illa Aaronis coniux. Elisabet vocaretur; ut vel ex nomine clare edisceremus, cognationem Virginem inter et matrem praecursoris Elisabetam, ex alia illa Elisabeta duci.

PG
27, 1391

Cum porro dixit sanctissima Virgo: *Ecce ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum,*³ id declaravit: Tabula sum in qua quidquid scribae placet, describitur. Scribat, pro lubito agat Do-

282

¹ Le. I, 36.² Exod. VI, 23.³ Le. I, 38.

δὲ ὁ ἄγγελος τῆς παναγίας Παρθένου τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως, ἀπῆλθεν ἀπ' αὐτῆς.

283 «Ὅτι ἐπέδλεψεν ἐπὶ τὴν ταπείνωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ· ἰδοὺ γὰρ ἀπὸ τοῦ PG
27, 1393
νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί».

[...] Ὁ γὰρ Δεσπότης τοῦ παντός ὁ Θεὸς Λόγος, θέλοντος τοῦ Πατρὸς ἀνεγεῖραι καὶ ἀνακαινίσαι τὰ πάντα, μητέρα τοῦ σώματος οὗ ἔμελλε φορεῖν οὐδένα πλὴν παρθένον ἠθέλησε γενέσθαι, καὶ γέγονε· καὶ οὕτως ἡμῖν ἄνθρωπος ἐπεδήμησεν ὁ Κύριος· ἔν' ὥσπερ τὰ πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, οὕτω καὶ ἡ παρθενία ἐξ αὐτοῦ γένηται, καὶ δι' αὐτοῦ πάλιν εἰς ἀνθρώπους ἡ χάρις αὕτη δοθῇ, καὶ αὖξουσα διαμείνη. Ὅσον τοίνυν καύχημα παρθένων ἐστὶ τοῦτο, καὶ γνώρισμα τῆς ἐν αὐτῷ θεότητος, ἔξεστιν ἐκ τούτου μαθεῖν· Εἰ τῶν ἁγίων μαρτύρων οἱ γονεῖς εἰσι περίδλεπτοι διὰ τὴν τῶν υἱῶν ἀνδρίαν· καὶ χαίρει Σάρβρα τεκοῦσα τὸν Ἰσαάκ, καὶ μακάριοι ὅσοι ἔχουσιν ἐν Σιών σπέρμα, καὶ οἰκίους ἐν Ἱερουσαλήμ, ὡς φησιν ὁ προφήτης· πόσον ἂν τις εἴποι τὸ καύχημα τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ θεοειδοῦς Μαρίας, ὅτι μήτηρ τοῦ Λόγου κατὰ τὴν γένεσιν τῆς σαρκὸς γέγονέ τε καὶ χρηματίζει; καὶ γὰρ τὸν θεῖον τόκον τοῦτον στρατιὰ μὲν ἀγγέλων ὕμνησε· γυνὴ δὲ τὴν φωνὴν ἐπάρασά ἔλεγε· «Μακαρία ἡ κοιλία ἡ βαστάσασά σε, καὶ μαστοὶ οὓς

minus universi. Accepta angelus a sanctissima Virgine fidei confessione, abscessit ab illa.

283 *Quia respexit humilitatem ancillae suae; ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes.*¹ PG
27, 1394

[...] Siquidem Deus Verbum omnium Dominus, cum vellet Pater omnia erigere atque renovare, matrem corporis, quod gestaturus erat, non aliam quam virginem esse voluit: quod ita factum est: atque ita Dominus ad nos homo peregrinatus est; ut quemadmodum omnia per ipsum facta sunt, ita quoque virginitas ex ipso oriatur, ac per ipsum hominibus istaec gratia tribueretur, atque crescendo perseveraret. Quanta porro sit istaec virginum gloria, et quod sit illud indicium eius deitatis, hinc ediscere licet; si sanctorum martyrum parentes ob filiorum fortitudinem conspicui sunt, si gaudet Sara Isaac enixa, et beati sunt quotquot semen habent in Sion, et familiares in Ierusalem, ut ait propheta; quanti aestimanda est gloria sanctae Virginis ac divinae Mariae, quae Verbi mater, secundum carnis ortum, est et vocatur? Enimvero divinum hunc partum cum angelorum exercitus celebravit, tum mulier alta voce dixit: *Beatus venter qui te portavit, et ubera quae suxisti.*² Imo

¹ Lc. I, 48.

² Lc. XI, 27.

ἐθήλασας». Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κυριοτόκος Μαρία καὶ ἀειπάρθενος, εἰδυῖα τὸ ἐν αὐτῇ γενόμενον, ἔλεγεν· «Ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί». Ὁ δὲ γέγονε τῇ Μαρίᾳ, τοῦτο πάσαις ταῖς παρθένοις εἰς εὐκλειάν ἐστιν. Αὗται γὰρ ὡς ἀπὸ ῥίζης ἐκείνης λοιπὸν κλάδοι κρέμανται παρθενικοί.

EXPOSITIO IN PSALMOS

- PG 27, 84 Ps. IX. *Argumentum.* Διὰ τούτου τοῦ ψαλμοῦ τὰ κρυφίως πεπραγμένα τῷ Σωτῇρι δηλοῖ. Πολλὰ δὲ ἦν αὐτῷ τὰ κρυφίως πραττόμενα· ἡ τε ἐκ Παρθένου διὰ Πνεύματος ἁγίου κατὰ σάρκα γέννησις, αἱ τε παράδοξοι καὶ θαυματουργοὶ δυνάμεις, ὃ τε θάνατος αὐτός, καὶ ἡ εἰς ἕδου κάθοδος, καὶ ἡ ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσις. 284
- PG 27, 300 Ps. LXVII, 25. «Ἐθεωρήθησαν αἱ πορεῖαί σου, ὁ Θεός». Πορείας Θεοῦ φησι τὰς ἐν τῇ οἰκονομίᾳ πράξεις γενομένας· οἷον τὴν διὰ Παρθένου ἀπό- 285 τεξιν, τὴν τε τῶν σημείων ἐργασίαν, τὴν τε ἀνάβασιν τὴν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, τὸν τε θάνατον τὸν γεγόμενον οἰκονομικῶς, τὴν τε ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, καὶ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἄνοδον.
- PG 27, 373 Ps. LXXXV, 11. «Ἐλεος καὶ ἀλήθεια συνήνητησαν». Σαφῶς τὴν διὰ 286 τῆς Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου ἀνατείλασαν τῷ κόσμῳ κηρύττει ἀλήθειαν. Αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, εἰ καὶ γεγένηται ἐκ γυναικός. Δικαιοσύνη γὰρ καὶ ἀλήθεια κατεφίλησαν σαφῶς διὰ τὴν ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου Θεοτόκου ἀνατείλασαν τῷ κόσμῳ ἀλήθειαν.

ipsa Dominipara et semper virgo Maria, cum nosset id quod in se gestum erat, ait: *Ex hinc beatam me dicent omnes generationes.* Quod autem in Maria gestum est, id omnibus virginibus in gloriam vertit. Ipsae namque velut ex illa radice ceu virginei pendent rami.

- PG 27, 83 Ps. IX. *Argumentum.* Hoc psalmo ea declarat quae latenter a Salvatore facta sunt. Multa autem illa erant occulte gesta: Nativitas scilicet secundum carnem ex Maria Virgine per Spiritum sanctum: stupendae ac miraculis insignes virtutes: mors ipsa ac descensus in infernum, resurrectio demum ex mortuis. 284
- PG 27, 299 Ps. LXVII, 25. *Visi sunt ingressus tui, Deus.* Ingressus Dei ait res in oeconomia Christi gestas: qualia sunt, partus per Virginem, signorum operationem, ascensionem in crucem, mortem quae per dispensationem contigit, resurrectionem a mortuis, ascensum ad coelos. 285
- PG 27, 374 Ps. LXXXV, 11. *Misericordia et veritas obviaverunt sibi.* Veritatem quae per Deiparam et semper Virginem mundo exorta est aperte praedicat. Ipse namque est veritas, etiamsi ex muliere natus sit. *Iustitia enim et pax vere osculatae sunt,* per veritatem illam ex semper Virgine Deipara mundo orientem. 286

12. «Καὶ δικαιοσύνη ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκυψεν». Ὁμοιον τὸ εἰρημένον πρὸς τὴν Παρθένον· «Πνεῦμα ἅγιον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ», καὶ τὰ ἐξῆς.

DE PASSIONE ET CRUCE DOMINI ¹

- 287 21. Ἄλλ' ὁ Κύριος, ὁ πάντα τὰ ἡμῶν δι' ἡμᾶς ἀναδεξάμενος, ἐνεδύσατο PG 28, 221
ταῦτα, ἵνα καὶ ἀπεκδύσῃται, καὶ ἀντὶ τούτων ἡμᾶς ἐνδύσῃ τὴν ζωὴν καὶ
τὴν ἀφθαρσίαν· ἐνεδύσατο δὲ μετὰ τούτων καὶ χιτῶνα ἄρραφον ἐκ τῶν ἄνω-
θεν ὕφαντόν δι' ὅλου γενόμενον· ἵνα καὶ ἐκ τούτων πιστεῦσαι δυνηθῶσιν οἱ
Ἰουδαῖοι, τίς ἐστι καὶ πόθεν ὁ ἐνδυσάμενος ταῦτα· ὅτι οὐκ ἀπὸ γῆς, ἀλλ'
ἄνωθεν ἐρχόμενος ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὅτι οὐ μεριστός, ἀλλ' ἀμέριστός ἐστιν ὁ
Λόγος ὁ τοῦ Πατρὸς, καί, ὅτι, γενόμενος ἄνθρωπος, οὐκ ἐβραμμένον εἶχε
τὸ σῶμα ἐξ ἀνδρὸς καὶ γυναικός, ἀλλ' ἐκ Παρθένου μόνης, ὕφασμένον τῇ
τοῦ Πνεύματος τέχνῃ.
- 288 30. [...] Καὶ γὰρ ἀπιστοῦντες ὅλως τῇ παρθενίᾳ, καὶ ἀδύνατον εἶναι λέ- PG 28, 236
γοντες ἐν ἀνθρώποις ταύτην εὐρίσκεισθαι τὴν ἀρετὴν, πιστεύσαντες τῷ ἐκ
Παρθένου Σωτῆρι, οὐ μόνον ἐπιγινώσκουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ταύτην πολι-
τευόμενοι, ἀπιστοῦνται παρὰ τοῖς ἔτι ἔθνεσιν εἰδωλολάτραις.

12. *Et iustitia de coelo prospexit.* Simile est id quod ad Virginem dictum fuit: *Spiritus sanctus superveniet in te,*² etc.

- 287 21. Sed Dominus, qui propter nos omnia nostra suscepit, illa PG 28, 222
induit, ut post exueret, et horum loco nos indueret vita et incor-
ruptione: induit etiam cum his vestem inconsutilem desuper con-
textam per totum; ut saltem ex istis possent iudaei credere, quis
et unde esset qui haec indueret: non ex terra scilicet, sed desuper
esse, ipsumque factum advenisse Verbum, neque divisibile sed indivi-
sibile Patris Verbum hominem, non consutum corpus ex viro et
muliere habuisse, sed ex sola Virgine arte Spiritus contextum.
- 288 30. [...] Et sane virginitatem quam olim esse non credebant, PG 28, 235
quod non posse putarent virtutem huiusmodi in hominibus reperiri;

¹ Homilia haec est reapse S. Athanasii, secundum Hoss. Cf. Qua II, 53.

² Lc. I, 35.

● PG 27, 192.

■ PG 26, 497, 509, 512, 520, 521, 524, 633, 693, 721, 724, 728, 736, 773, 776, 804, 809, 1088, 1203, 1232, 1240, 1245, 1248, 1256, 1257, 1259, 1262, 1272, 1281, 1288, 1305. PG 28, 77, 92, 94, 96, 129, 197, 456, 457, 506, 508, 512, 516, 520, 532, 544, 700, 701, 705, 728, 733, 748, 781, 788, 789, 792, 793, 801, 817, 826, 1044, 1096, 1348, 1380, 1405, 1429, 1444, 1562, 1563, 1564, 1568, 1589.

in Salvatorem postea credentes ex Virgine natum, non modo existere credunt, imo vero ipsi eandem colunt, quod tamen ethnici qui adhuc in idololatria permanent, credere nolunt.

S. EPHRAEM Syrus (ca 306 †373)

EVANGELII CONCORDANTIS EXPOSITIO

EC
8

Cap. I. [...] Zacharias accessit ad angelum, ut doceret, filium suum minorem esse angelo. Ad Mariam vero ipse venit angelus, ut ostenderet, eius filium esse dominum angeli. In templum venit angelus, ne praetextus praeberetur eis qui mendacii praetextum quae-
rebant. Ad Elisabeth angelus non venit, quia Zacharias erat genitor Ioannis; ad Iosephum autem Gabriel non venit, quia Maria sola erat genitrix Unigeniti. Gabriel ad Elisabeth, cui erat maritus, non venit, ad Mariam autem venit, ut nomine suo locum expleret mysterii viri. 289

EC
15

[...] De Elisabeth autem scriptum est, quod se absconderit quinque menses, donec scilicet membra filii sui formarentur, ut laetabundus coram Domino suo exultaret, et quia Mariae annunciatio prope erat. 290

*Mense sexto;*¹ numerat enim Evangelista tempus, ex quo Elisabeth concepit. *Dabit ei Dominus Deus sedem David*, videlicet, quia praedictum erat: *Non deficiet dominator et princeps, donec veniet.*² Et quum angelus eam docuisset, omnia Deo esse facilia, dicens: *Et Elisabeth soror tua concepit in senectute sua*, tunc dixit Maria: Si huic ita contigit, *ecce sum ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum*. Licet propterea quod Angelus ad Mariam dixit: « Elisabeth soror tua », opinentur, Mariam ex domo Levi esse, tamen dicendum est, in una tantum serie proavorum prophetiam constitutam fuisse. Permansit genus David usque ad Mariae sponsum Iosephum, cuius generatio naturalis fuit. Propter genus David haec gloria facta est, quoniam in Christo et semen et genus eius perfectum est. Tacet autem Scriptura de Mariae genere, quia viri genus numerare et recensere solet. Si moris fuisset, matrum * genus declarare et ostendere, recte aliquis et de genere Mariae quaereret. Quum autem Dominus una cum regno etiam sacerdotium abrogaturus esset, utrumque genus simul monstravit Iudae per Iosephum et Levi per Mariam. Rursus David respectu patris, a quo Christus oriturus erat, in prophetia dixit: *Tu es sacerdos in aeternum secun-*

*16

¹ Lc. I, 26-38.

² Ps. CIX, 3.